

Bengü EVEREST¹
Murat YERCAN²

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ziraat
Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 17100
Çanakkale/Türkiye

² Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi
Bölümü, 35100, İzmir /Türkiye

Sorumlu Yazar: beverest@comu.edu.tr

Kooperatif Ortaklarının Kooperatifçilik İlkelerini Algılamaları Üzerine Bir Araştırma: Tarım Kredi Kooperatifleri Örneği

A Research on Members' Perception of Cooperative Principles: A Case of Agricultural Credit Cooperatives

Alınış (Received): 26.10.2015

Kabul tarihi (Accepted): 24.12.2015

Anahtar Sözcükler:

Kooperatifçilik ilkeleri, tarım kredi kooperatifleri, lojistik regresyon

Key Words:

Cooperative Principles, Agriculture Credit Cooperatives, Logistic Regression

ÖZET

Tarım sektöründe yaşanan çeşitli problemler için ortak çözüm tarımda etkili bir örgüt yapısının oluşturulmasıdır. Tarımsal örgütlerin sahipleri örgütlerin ortakları ya da üyeleri olan çiftçilerdir. Bu örgütlerin gelişmesinde çiftçilerin kooperatifçilik bilinçleri önem arz etmektedir. Çalışmada çiftçilerin kooperatifçilik bilinçlerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaçla Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) Balıkesir Bölge Birliği'ne bağlı Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerinde toplam 367 çiftçi ile görüşülmüştür. Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde Likert Ölçeği, Güvenilirlik Analizi, Bulanık Eşli Karşılaştırma ve Lojistik Regresyon Yöntemi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre eğitim seviyesi, tarımsal eğitimlere katılma ve kooperatif yönetimde görev alma kooperatif ilkelerini bilmeyi düşünme üzerinde etkili faktörlerdir. Çiftçilerin kooperatife ortak olmadaki ilk amaçları girdi temin etmektir. Çiftçilerin en iyi bildiği kooperatif ilkesi "Kooperatifler arası işbirliği" ve en az iyi bildikleri ilke "Özerklik ve bağımsızlık" ilkesidir.

ABSTRACT

Common solutions to various problems in the agricultural sector is the creation of an effective organizational structure. The owners of agricultural organizations are the farmers who are members or associates of the organization. Cooperative awareness of farmers in the development of these organizations is important. The research aimed to reveal the farmers' cooperative awareness. For this purpose, the Agricultural Credit Cooperatives in Balıkesir, Bursa and Çanakkale connected Balıkesir Region Union, with a total of 367 farmers were interviewed. In the evaluation of the research data, Likert Scale, Fuzzy Paired Comparison and Logistic Regression Methods were used. According to the findings, the level of education, participate in agricultural training and take part in the cooperative management are important factors to know cooperative principles. Farmers' first objective to become shareholders of the cooperative is to provide input. Farmers know best the principle of "cooperation among cooperatives" and at least they know the principle of "autonomy and independence".

GİRİŞ

Kooperatif; bir araya gelme, ortak hareket etme, kendi kendine yardım etme, ortakların menfaatini koruma gibi anlamlara gelmektedir. Kooperatif oluşumlara hemen hemen tüm alanlarda ve tüm ülkelerde rastlamak mümkündür.

Bugün dünyada kooperatif ortaklığı sayısının bir milyar civarında olduğu düşünülmektedir. ICA tarafından 2013 yılında hazırlanan "Dünya Kooperatif Veri Tabanı Raporu"na göre; 56 ülkede, 2032 kooperatifin, toplam satış işlemleri 2578 milyar dolardır. Bu kooperatiflerin sektörlere göre dağılımı

Çizelge 1’de verilmiştir. Dünyada mevcut kooperatiflerin %32’si tarım ve gıda, %25’i sigorta, %18’i toptan ve perakende ticaret, %9’u sanayi, %6’sı bankacılık ve finansal hizmetler, %6’sı diğer servisler, %3’ü sağlık ve sosyal bakım ve %1’i çeşitli hizmetler altında faaliyet göstermektedir (ICA, 2015).

Çizelge 1. Dünyada Kooperatiflerin Sektörel Dağılımı
Table 1. Sectoral Distribution of Cooperatives in the World

Sektör	Kooperatif Oranları (%)
Tarım ve Gıda	32
Sigorta	25
Toptan ve Perakende Ticaret	18
Sanayi	9
Bankacılık ve Finansal Hizmetler	6
Diğer Servisler	6
Sağlık ve Sosyal Bakım	3
Çeşitli Hizmetler	1
Toplam	100

(ICA, 2015)

Türkiye’de ise farklı 32 yapıda 79.486 kooperatif ve 571 birlik olup kooperatiflere kayıtlı ortak sayısı 7.845.509’dur. Bu kooperatiflerin %74’ü Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, %16’sı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve %10’u Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın görev alanına girmektedir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2015). Bu kooperatiflerden tarımsal amaçlı olanların türleri Tarımsal Kalkınma, Sulama, Su Ürünleri, Pancar Ekicileri, Tarım Kredi ve Tarım Satış kooperatifleridir (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015a). Tarımsal amaçlı kooperatifler tarımsal girdi sağlama, üretim, ürün işleme, depolama, pazarlama gibi temel tarımsal faaliyetleri yerine getirmektedir.

İnsanoğlu var olduğu sürece varlığını sürdürecektir olan tarım sektörü; insanların beslenme gereksinimleri karşılama, tarım dışı sektörlerle hammadde üretmesi, sağlıklı işgücü sağlama, ruhsal denge unsuru olması ve kalkınmanın finansmanını sağlama açısından stratejik öneme sahiptir (Dinler, 2008). Tarım sektörü bu işlevleri yerine getirirken çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Gelişmiş ülkeler karşılaşılan sorunların çözümünde kooperatifleri bir araç olarak kullanabilmeyi başarmıştır. Nitekim gelişmiş ülkelerde tarımsal ürünlerin pazarlanmasında kooperatiflerin payı oldukça yüksektir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından 2013-2017 yılları için hazırlanan Tarım Stratejik Planı’nda Türkiye’de tarım sektörünün yapısal sorunları ele alınmış ve bu sorunların çözümünde

örgütlenme konusuna sıklıkla yer verilmiştir (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015b). Dolayısıyla Türkiye’de tarım sektörünün güçlenmesi için tarımda güçlü bir örgütlenme yapısının sağlanması gerekmektedir.

Kooperatiflerin başarılı olabilmesi kooperatif ortakları ile ilgilidir. Başarılı kooperatifçilik örneklerinin arkasında kooperatifçilik bilinci yüksek ve kooperatifine sahip çıkan ortaklar bulunmaktadır. Türkiye’de kooperatifçiliğin henüz istenilen düzeyde olmadığı birçok çalışma ile ortaya konmuştur (Özdemir ve ark., 1992; Yercan, 2007; Everest, 2009; Mülayim, 2010; Serinikli ve İnan, 2011; Geray, 2014). Bu nedenle sayıca çok ancak yeteri kadar etkili olmayan kooperatiflerin başarısızlıklarının ardında ortak bilincinin araştırılması önem arz etmektedir. Bu çalışmada çiftçilerin kooperatifçilik bilinçlerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaçla ortakların kooperatifçilik ilkelerini algılamaları ele alınmıştır. Ayrıca kooperatifçilik ilkelerinin önemini ele alan şu çalışmalara rastlamak da mümkündür:

Adrian and Green’in (2001), çalışmalarında kooperatif yöneticilerinin iş başarılarını ve çalışma ortamlarına bakış açılarının analizi için kooperatifçilik ilkelerine verilen önem ele alınmıştır. Çalışmada yöneticilerin geleneksel kooperatif ilkelerine güçlü bir şekilde bağlı oldukları bulunmuştur. Demirci (2003), kooperatiflerde bağımsızlığı ele aldığı çalışmada kooperatifçilik prensiplerinden özerklik ve bağımsızlık prensibinin uygulanmasının ülkenin ekonomik sistemine bağlı olduğunu belirtmiştir. Prakash (2003), 1995 yılında Manchester’da toplanarak kooperatifçilik ilkelerinin belirlendiği ICA toplantısını referans alarak hazırladığı çalışmada, kooperatifçilik ilkelerinin kararlaştırılması süreci hakkında bilgi vermiştir. Çalışmada bir kooperatifin taşıması gereken özellikler, temel kooperatif değerleri, kooperatif mevzuatları, tipik kooperatif yönetim şekli, kooperatiflerin avantajları göz önüne alınarak yedi kooperatif ilkesinin anlamı ve önemi değerlendirilmiştir. Özudoğru (2004), Köy-Koop. Kırklareli Birliği’nin ekonomik analizini yaptığı çalışmada yöneticilerin kooperatif işletme başarısındaki etkenleri araştırmıştır. Çalışmada ortakların büyük oranda kooperatifçilik ilkelerinden haberdar olmadıkları saptanmıştır. Lewis (2006), 20. yüzyılda Avustralya’da çiftçi kooperatiflerinde demokratik yönetim ilkesi üzerine bir araştırma yapmıştır. Kooperatif ilkeleri arasında özellikle demokratiklik prensibi göz önünde tutularak kooperatiflerin tarihi gelişimi detaylarıyla anlatılmıştır. Yüksel (2006), kooperatiflerde örgüt kültürünü

araştırdığı çalışmasında kooperatifçilik ilkelerini değerlendirmiş ve gerçek anlamda kooperatifçiliğin yapılabilmesi için uluslararası kooperatif ilkelerinin ülkemizdeki kooperatiflerce uygulanmasının önemine değinmiştir. Kılıç ve Bozoğlu (2012), Samsun ilinde yürüttükleri çalışmada ortaklarının kooperatifçilik ilkeleri bilinç düzeyi ile ortakların eğitim durumu, tarımsal deneyim, arazi varlığı, 1163 sayılı Kooperatifçilik Kanununun okunması, kooperatif ana sözleşmesinin okunması ve kooperatifçilik ile ilgili herhangi bir eğitim alma durumu arasında anlamlı farklılık bulmuşlardır. Karthikeyan (2013), Etiyopya’da kooperatiflerin sosyal performansları üzerine bir araştırma yapmıştır. Paydaş anketleri sonuçlarına göre ortakların çoğu kooperatif ilkelerine uyum konusunda yüksek algı düzeyine sahiptir. Oladejo (2013), Birleşmiş Milletlerin 2012 yılını “Uluslararası Kooperatifler Yılı” ilan etmesiyle kooperatifçiliğin önemini vurgulamak, kooperatifçiliğe katkıda bulunmak amacıyla Nijerya’da yürüttüğü çalışmada Nijerya mali sektöründe paydaşların mikro kredi sağlayıcısı olarak kooperatif algısını ele almıştır. Çalışmada kooperatifçilik ilkeleri ele alınmış ve kooperatif yöneticilerine ve ortaklarına kooperatif ilkeleri ile ilgili eğitimin verilmesi vurgulanmıştır.

Çalışma kapsamında yapılan literatür taraması sonucu kooperatifçilik ilkelerinin algılanmasını ölçen uluslararası çalışmalara rastlanılmasına rağmen bu konuyla ilgili ulusal düzeyde sınırlı sayıda çalışmaya rastlanılmıştır. Bu çalışma Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerinde yürütülmesi ve kooperatifçilik ilkeleri algısına yönelik sıralamanın yapılması ile ilk olma özelliği taşımaktadır.

MATERYAL ve YÖNTEM

Verilerin toplanmasında kullanılan yöntem

Araştırmanın ana materyalini TKK Balıkesir Bölge Birliği’ne bağlı Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerindeki kooperatif ortaklarından anket yoluyla elde edilen birincil nitelikli veriler oluşturmaktadır. Bu illerdeki birim kooperatifler, Bölge Birliği tarafından ortaklara kullandırılan krediler, net satışlar ve öz kaynaklar dikkate alınarak; A Ölçekli (Büyük Ölçekli), B Ölçekli (Orta Ölçekli), C Ölçekli (Küçük Ölçekli) ve D Ölçekli (Çok Küçük Ölçekli) olmak üzere dört farklı gruba ayrılmıştır. Araştırmaya her ölçekten kooperatifin dahil edilebilmesi için; bu ölçeklerdeki kooperatifler, Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illeri için ayrı ayrı büyükten küçüğe doğru sıralanarak yüksek, orta ve düşük ölçekli kooperatifler her il için gayeli olarak seçilmiştir (Çizelge 2).

Çizelge 2. A, B, C ve D ölçekli seçilen kooperatifler

Table 2. A, B, C and D size selected cooperative

İl	A Ölçekli	B Ölçekli	C Ölçekli	D Ölçekli
Balıkesir	Bigadiç	Manyas	Kepsut	Mahmudiye
		Pamukçu	Asmalıdere	Burhaniye
		Haydar	Göbel	Dursunbey
Bursa	Dağkadı	Karacabey	Zeytinbağı	Kestel
		İnegöl	Çayönü	Babasultan
		Köprühisar	Orhangazi	Başköy
Çanakkale	Gümüşçay	Çanakkale	Lapseki	Gökçebayır
		Kumkale	Kepez	İskender
		Pazarköy	Mahmudiye	Ezine

Gayeli olarak seçilen kooperatiflerdeki ortak sayıları araştırmanın popülasyonunu oluşturmuştur ve söz konusu popülasyonun örnek hacmi aşağıdaki formüle göre belirlenmiştir (Miran, 2010).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)var^2 px + p(1-p)}$$

n = Örneğe çıkan kooperatif ortak sayısı

N = Ana kitle büyüklüğü

p = Ana kitle oranı

var² px = Ana kitle oranının varyansı

Araştırmada 0.10 hata payı ve %95 güven aralığı ile çalışılmış ve örnek hacmi 367 olarak belirlenmiştir. Belirlenen örnek hacmi seçilen kooperatifler arasında oransal olarak dağıtılmıştır. Buna göre Balıkesir ilinde 113, Bursa ilinde 138 ve Çanakkale ilinde 116 kooperatif ortağı ile anket çalışması yapılmıştır.

Verilerin analizinde kullanılan yöntemler

Araştırmada ortakların sosyo-ekonomik durumlarını ve işletme özelliklerini ortaya koymak amacıyla temel tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Ortakların kooperatifçilik ilkeleri bilincini ölçmek için, ilkelerin alt unsurlarını açıklayan sorulardan yararlanılmıştır. İlkelerin alt unsurları beşli likert ölçeği ile (5: Kesinlikle katılmıyorum, 4: Katılmıyorum, 3: Orta düzeyde katılıyorum, 2: Katılıyorum, 1: Kesinlikle katılıyorum) sorulmuştur. Veri setlerinin analizler için güvenilir olup olmadıklarını test etmek için Güvenilirlik Analizi (Reliability Analysis) kullanılmıştır. Çiftçilerin kooperatif ilkelerini bildiklerini düşünmelerinde etkili olan faktörler Lojistik Regresyon Yöntemiyle, çiftçilerin kooperatife ortak olma amaçları Bulanık Eşli Karşılaştırma Yöntemiyle analiz edilmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

Bulgular

Araştırma bölgesindeki çiftçilerin yaş ortalaması 53 yıl olarak bulunmuştur. Çiftçilerin ortalama eğitim seviyesi ilköğretim düzeyindedir. Çiftçilik deneyimi süresi ortalama 33 yıl olarak tespit edilmiştir. Ortalama hane büyüklüğü 4 kişi olup hanelerde yaşayan fertlerden tarımda sürekli çalışan fert sayısı ortalama 2 kişi olarak belirlenmiştir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Çiftçilere ait tanımlayıcı göstergeler

Table 3. Identifying indicators of farmers

Genel özellikler	Min.	Mak.	Ortalama	Std. Sapma
Yaş	24	85	53.37	11.06
Eğitim*	1	5	2.47	0.82
Çiftçilik deneyim yılı	1	70	33.11	13.15
Ailede yaşayan fert sayısı	1	11	4.13	1.76
Ailede tarımda çalışan fert sayısı	1	11	2.45	1.62

*1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite

Çiftçilerin tarımsal faaliyet sonucunda sağladıkları gelirler yıldan yıla değişmekte ve yıl içinde dağınık bir şekilde elde edilmektedir. Çiftçilerin tarım faaliyetinden elde ettikleri yıllık gelirlerinde ilk sırayı %45.78'lik oranla 10.001-25.000 TL gelir aralığı almaktadır. Bunu %29.16'lık oranla 25.001-50.000 TL gelir aralığı, %14.71'lik oranla <10.000 TL gelir aralığı, %6.54'lük oranla 50.001-100.000 TL gelir aralığı ve %3.81'lik oranla >100.000 TL gelir aralığı takip etmektedir. İlave olarak çiftçilerin %60'ının yıllık tarımsal gelirleri 25.000 TL'nin altında bulunmuştur (Çizelge 4).

Çizelge 4. Son bir yılda tarımdan elde edilen gelir

Table 4. Income derived from agriculture for last year

Gelir aralığı (TL)	Sayı	%	Birikimli %
<10.000	54	14.71	14.71
10.001-25.000	168	45.78	60.49
25.001-50.000	107	29.16	89.65
50.001-100.000	24	6.54	96.19
>100.000	14	3.81	100.00
Toplam	367	100.00	

Tarım kooperatifleri çok amaçlı kooperatifler olup ortaklarına çeşitli konularda hizmet vermektedir. Çiftçilerin kooperatife ortak olma amaçlarının bilinmesi çiftçilerin kooperatif bilincini tespit etmek açısından önemlidir. Araştırmada çiftçilere Tarım Kredi Kooperatiflerine ortak olma nedeni olarak dört amaç sunulmuş ve bu amaçlar arasında eşli karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu amaçlara çiftçilerin verdiği cevap ağırlıkları Bulanık Eşli Karşılaştırma Yöntemiyle

belirlenmiştir. Bulanık Eşli Karşılaştırma Yöntemine ilişkin tanımlayıcı istatistikler aşağıda verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre araştırma bölgesindeki çiftçilerin Tarım Kredi Kooperatifine ortak olmalarındaki en önemli amacın "Girdi temini sağlama" olduğu görülmektedir. Çiftçiler için kooperatife ortak olmadaki ikinci en önemli amaç "Nakit kredi sağlama", üçüncü amaç "Teknik bilgi sağlama" ve son amaç "Ürün pazarlama" olarak tespit edilmiştir. Bulanık Eşli Karşılaştırma Yöntemi için Friedman testi değerlendirildiğinde yöntemin istatistiki açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. Bir başka ifade ile bazı amaçlar diğerlerinin üzerinde tercih edilmektedir ve çiftçilerin Tarım Kredi Kooperatifine ortak olma amaçları arasında fark bulunmaktadır. Kendall's W değeri 0.65 bulunmuştur (Çizelge 5). Buradan yola çıkarak amaç sıralamada çiftçiler arasındaki uyumun güçlü olduğunu söylemek mümkündür (Günden ve Miran, 2007).

Çizelge 5. Bulanık eşli karşılaştırma yöntemine göre çiftçilerin kooperatife ortak olma amaçları

Table 5. According to fuzzy paired comparison method, aim of farmers for joint cooperative

Amaçlar	Ortalama	Std. Sapma	Min.	Mak.
Girdi Temini Sağlama	0.81	0.18	0.18	1.00
Nakit Kredi Kullanımı	0.47	0.15	0.00	1.00
Teknik Bilgi Sağlama	0.29	0.14	0.03	0.69
Ürün Pazarlama	0.20	0.18	0.00	1.00

Friedman testi $p < 0.01$ için anlamlıdır

Kendall's W = 0.65

Çiftçilerin kooperatifçilik ilkeleri bilinci

Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik ilkelerini algılamalarını ölçmek amacıyla hazırlanan anket sorularından toplanan verilerin Güvenilirlik Analizi yapılmıştır. Güvenilirlik Analizi yapılırken analizin temel koşullarından olan bireysel özellikleri (demografik, sosyo-ekonomik) analize dahil etmeme koşuluna dikkat edilmiş ve kooperatifçilik ilkelerinin algısını ölçen diğer soruların analizi yapılmıştır. Güvenilirlik Analizi yapmanın farklı yöntemleri olup araştırmada en yaygın kullanılan Cronbach Alfa Katsayısı Yöntemi kullanılmıştır. Güvenilirlik Analizi sonucuna göre kooperatif ortaklarının kooperatifçilik ilkelerini algılamalarını ölçmek amacıyla hazırlanan ölçeğin bilimsel çalışmalara uygun "Güçlü bir ölçek" olduğunu söylemek mümkündür (Alfa güvenilirlik katsayısı = 0.718). Hotelling T² testine göre soru ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p = 0.000$). Ayrıca sorular denekler tarafından aynı yaklaşımla algılanmıştır (Hotelling $F^2 = 447.13$) (Çizelge 6).

Çizelge 6. Kooperatifçilik ilkelerini algılama ölçeğinin güvenilirlik analizi

Table 6. The reliability analysis of cooperative principles perception scale

Kriter	Değer
Alfa Güvenilirlik Katsayısı	0.718
Düzeltilmiş Alfa Katsayısı	0.692
Değişken Sayısı	41
Hotelling \bar{r}^2	447.13 (p = 0.000)

Çiftçilerin kooperatifçilik ilkeleri kavramı ile ilgili bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla "Kooperatifçilik ilkeleri kavramından haberdar olup olmadıkları" sorulmuştur. Çiftçilerin %25.34'ü kooperatifçilik ilkeleri kavramını bildiğini ve %74.66'sı bilmediğini ifade etmiştir (Çizelge 7).

Çizelge 7. Çiftçilerin kooperatifçilik ilkelerini bilme durumları

Table 7. The status of farmers know about cooperative principles

Kriter	Sayı	%
Bilen	93	25.34
Bilmeyen	274	74.66
Toplam	367	100.00

Çiftçilerin kooperatifçilik ilkelerini bilmeyi/bilmemeyi düşünmelerinde etkili olan faktörler Lojistik Regresyon ile analiz edilmiştir. Lojistik Regresyon modelinin bağımlı değişkeni, çiftçilerin kooperatif ilkelerini bilme durumlarıdır. Çiftçilerin kooperatifçilik ilkelerini bildiklerini ifade etmeleri 1, bilmediklerini ifade etmeleri 0 olarak kabul edilmiştir. Kooperatifçilik ilkelerini bilme durumunu açıklamada kullanılan açıklayıcı değişkenler yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: okur-yazar, 2: ilkokul, 3: ortaokul, 4: lise, 5: üniversite, 6: lisansüstü), kooperatife ortaklık yılı, tarımsal eğitimlere

katılma durumu (1:katılan, 0:katılmayan), tarımsal yayınlara üye olma durumu (1:üye, 0:üye değil), internet kullanma durumu (1:kullanan, 0:kullanmayan), kooperatifi ziyaret sıklığı (1:nadiren, 2:birkaç ayda bir kez, 3:ayda bir kez, 4:haftada bir kez), kooperatifçilik konusunda eğitim alma durumu (1:alan, 0:almayan), yıllık tarımsal gelir düzeyi (1: <10.000 TL, 2:10.001-20.000 TL, 3: 20.001-50.000 TL, 4: 50.001-100.000 TL, 5: >100.001 TL), kooperatif yönetiminde daha önce görev alma durumu (1:alan, 0: almayan) ve kooperatif genel kurul toplantılarını takip etme durumudur (1: takip eden, 0: takip etmeyen).

Likelihood ratio test sonucu, modelin istatistiki olarak geçerli olduğunu göstermektedir (χ^2 : 37.70, p: 0.0002). Analiz sonucuna göre çiftçilerin eğitim düzeyleri, tarımsal eğitimlere katılma durumları ve kooperatif yönetiminde görev almış olma durumları kooperatifçilik ilkelerini bilmeyi düşünme üzerinde etkili faktörlerdir. Eğitim seviyesinin bir kademe artması çiftçilerin kooperatifçilik ilkelerini bilmeyi düşünmeleri eğilimini %7.6 oranında artırmaktadır. Çiftçilerin tarımsal eğitimlere katılma durumları ile kooperatifçilik ilkelerini bildiklerini düşünmeleri arasında pozitif yönlü bir ilişki olup çiftçilerin tarımsal eğitimlere katılma durumları kooperatifçilik ilkelerini bilmeyi düşünme eğilimini %11 artırmaktadır. Ortakların kooperatif yönetiminde görev almış olmaları ile kooperatifçilik ilkelerini bilmeyi düşünme durumları arasında negatif yönlü bir ilişki olup kooperatif yönetiminde görev alanların almayanlara göre kooperatifçilik ilkelerini bilmediğini düşünme eğilimi %15 daha azdır (Çizelge 8).

Çizelge 8. Kooperatif ilkelerini bilme durumunu etkileyen faktörler

Table 8. The factors that affect the knowing status of cooperative principles

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	p-Değeri	Eğim
Sabit	0.269125	1.60144	0.86654	
Yaş	-0.00162128	0.0173518	0.92556	-0.000288284
Eğitim	0.430638	0.16373	0.00853***	0.0765727
Koop. Ortaklık Yılı	0.000683293	0.0152089	0.96417	0.000121498
Tarımsal Eğitimlere Katılma	0.619057	0.272422	0.02306**	0.110076
Tarımsal Yayınlar Üyelik	0.633958	0.607555	0.29674	0.112726
İnternet Kullanma	0.308487	0.315671	0.32845	0.0548529
Koop. Ziyaret Sıklığı	0.0765075	0.119273	0.52123	0.013604
Koop. Eğitimi Alma	0.121678	0.330229	0.71253	0.0216359
Gelir	0.116345	0.141544	0.41109	0.0206875
Koop. Yönetiminde Görev Alma	-0.790221	0.323191	0.01448**	-0.15674
Genel Kurul Toplantılarına Katılma	-0.0215629	0.283128	0.93929	-0.00383415

Likelihood ratio test: Chi-square(2) = 37.70 (p 0.0002)

*** : %1 önem derecesi, ** : %5 önem derecesi, * : %10 önem derecesi

Araştırmada çiftçilerin yedi kooperatif ilkesi alt unsuruna ait bilinç düzeyleri likert ölçeği ile değerlendirilmiştir. Her bir kooperatifçilik ilkesini temsilen seçilen yedi alt unsur arasında karşılaştırma yapmak ve önem derecelerini belirlemek amacıyla unsurlara ağırlık verilmiş, ağırlıklar unsurların yüzdeleri ile çarpılarak skorlar belirlenmiştir. Elde edilen skorlar sıralanarak yedi kooperatifçilik ilkesi arasında karşılaştırma yapılmış ve çiftçiler tarafından hangi ilkenin daha fazla anlaşıldığı, hangi ilkenin daha az anlaşıldığı belirlenmiştir (Çizelge 9).

Kooperatifçiliğin "Kooperatifler arası işbirliği" ilkesine göre kooperatifler daha etkin çalışabilmek için diğer yerli yada yabancı kooperatiflerle işbirliği yaparlar. Araştırma bölgesinde çiftçiler tarafından en iyi bilinen kooperatif ilkesinin bu ilke olduğu tespit edilmiştir. Çiftçilerin önemli bir bölümü bu ilkeyi açıklamada kullanılan alt unsur ifadesine katılmaktadır.

Kooperatifçiliğin "Gönüllü ve serbest giriş ilkesi" kooperatiflerin sorumluluklarını kabul eden herkese açık olması ile ilgilidir. Kooperatife ortak olmada cinsel, dinsel ya da siyasal ayırım yapılmaz. Bu ilke araştırma bölgesindeki çiftçiler tarafından ikinci sırada en iyi bilinen ilke olarak bulunmuştur.

"Eğitim, öğretim ve bilgilendirme" ilkesine göre kooperatifler ortaklarına, yöneticilerine, personeline kooperatifçiliğin gelişmesi için eğitim ve öğretim faaliyetleri yapar. Ayrıca kooperatif yapısını anlatmak için kooperatife ortak olmayanlara da eğitim ve öğretim faaliyetleri düzenler. Kooperatifçiliğin bu ilkesi

araştırma bölgesindeki çiftçiler tarafından üçüncü sırada en iyi bilinen ilke olarak bulunmuştur.

"Ortağın demokratik yönetimi" ilkesine göre kooperatiflerde ortaklar eşit oy hakkına sahip olup bu hak ortağın kooperatif sermayesine olan katkısına göre değişmemektedir. Araştırma bölgesinde en iyi bilinen ilke sıralamasında dördüncü sırayı bu ilke almaktadır. Ancak çiftçilerin %30 gibi önemli bir bölümünün bu ilkeyi bilmediği görülmüştür.

"Toplumsal sorumluluk" ilkesine göre kooperatifler ortaklarının çıkarlarına ilave olarak toplumun yararına faaliyetler de yürütmelidir. Araştırma bölgesindeki çiftçilerin %29'u bu ilkeyi açıklayan ifadeye katılmamaktadır. İlkelerin en iyi bilinme sıralamasında bu ilke beşinci sırada bilinen ilke olarak tespit edilmiştir.

"Ortağın ekonomik katılımı" ilkesine göre ortaklar kooperatif sermayesine ekonomik güçlerine ya da kooperatiften yararlanma durumlarına göre farklı oranlarda katılabilirler. Araştırma bölgesindeki çiftçilerin %43'ü bu ifadeye katılmamaktadır. Bu ilke çiftçileri tarafından en iyi bilinen ilke sıralamasında sondan ikinci sırada yer almaktadır.

"Özerklik ve bağımsızlık" ilkesi kooperatiflerin özerklik olduğu ve devlete ve diğer kuruluşlara bağımlı olamayacağını ifade eder. Ancak araştırma bölgesindeki çiftçilerin %56'sı bu ifadeye katılmamakta ve kooperatiflerin devlete bağımlı olması gerektiğini düşünmektedir. Bu ilke çiftçiler tarafından en az anlaşılan ilke olarak bulunmuştur (Çizelge 9).

Çizelge 9. Kooperatifçilik ilkeleri algısı skorları

Table 9. The scores of *cooperative principles perception*

İlke	İlkeleri açıklayan alt unsurlar	Kesinlikle	Katılmıyorum	Biraz	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Skor	Sıralama
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)			
Kooperatifler Arası İşbirliği	Kooperatifler diğer kooperatiflerle işbirliği yapar	0.28	3.92	6.72	62.18	26.89	411.48	1	
Gönüllü ve Serbest Giriş	Kimse bir kooperatife ortak olmaya zorlanamaz	2.27	4.82	2.83	74.5	15.58	396.32	2	
Eğitim, Öğretim, Bilgilendirme	Kooperatif ortağı olmayan kişilere kooperatifçilik eğitimi düzenler	0.29	11.47	6.47	55.59	26.18	395.88	3	
Ortağın Demokratik Yönetimi	Ortağın kooperatifteki söz hakkı ortaklık payına göre değişmez	2.36	26.55	3.83	46.02	21.24	357.23	4	
Toplumsal Sorumluluk	Kooperatifler toplumun eğitimi, sağlığı vb. konularda çalışmalar yapar	7.62	21.27	9.52	45.4	16.19	341.27	5	
Ortağın Ekonomik Katılımı	Ortak kooperatif sermayesine kendi ekonomik gücüne göre ortaklık payı öder	11.37	31.78	5.83	46.06	4.96	301.45	6	
Özerklik ve Bağımsızlık	Kooperatiflerle ilgili kararlarda devlet etkili olmaz	7.14	49.11	5.06	24.7	13.99	289.29	7	

SONUÇ

Bu araştırmada, çiftçilerin kooperatife ortak olma amaçlarının ve kooperatifçilik ilkeleri bilinçlerinin ortaya konması hedeflenmiştir. Yapılan analizlerle şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Çiftçilerin kooperatife ortak olmadaki ilk amaçları üretimleri için ihtiyaç duydukları girdileri kooperatiftan temin etmektir.
- Eğitim seviyesi yükseldikçe çiftçilerin kooperatif ilkelerini bildiklerini düşünme eğilimleri de artmaktadır.
- Çiftçiler arasından tarımsal eğitimlere katılanların kooperatifçilik ilkelerini bilmeyi düşünme eğilimleri, tarımsal eğitimlere katılmayanlara göre daha fazladır.
- Kooperatif yönetiminde görev alma tecrübesi olanlar kooperatifçilik ilkelerini bilmediklerini düşünmektedir.

KAYNAKLAR

- Adrian, J. L. ve T., W., Gren. 2001. Agricultural cooperative managers and the business environment. *Journal of Agribusiness* 19,1: p. 17-33.
- Demirci, R. 2003. Kooperatiflerde bağımsızlık. *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik Dergisi*. Sayı: 139. ISSN: 1300-1469.
- Dinler, Z. 2008. *Tarım Ekonomisi* (6. basım). Ekin Kitabevi Yayınları. 37 s.
- Everest, B. 2009. Tarımsal ürünlerin pazarlanmasında çiftçi örgütlerinin rolü ve önemi: Çanakkale tarımsal kalkınma kooperatifleri örneği. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Geray, C. 2014. *Kooperatifçilik*. Nika Yayınevi. ISBN: 978-605-64609-2-0.
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. 2015a. Tarımsal örgütlenme tablosu <http://www.tarim.gov.tr/TRGM//Tarımsal-Orgutlenme-Tablosu> Erişim: Eylül, 2015.
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. 2015b. Stratejik plan 2013-2017. <http://www.tarim.gov.tr/SGB/Belgeler/Stratejik%20Plan%202013-2017.pdf> Erişim: Eylül, 2015.
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı. 2015. Kooperatif istatistikleri bülteni. [http://koop.gtb.gov.tr/data/52ce773b487c8e3b38d8fa65/Koop-%C4%B0statistik%2010%2010%2001%20\(2\).pdf](http://koop.gtb.gov.tr/data/52ce773b487c8e3b38d8fa65/Koop-%C4%B0statistik%2010%2010%2001%20(2).pdf) Erişim : Eylül, 2015.
- Günden, C. ve Miran, B. 2007. Bulanık eşli karşılaştırma yöntemiyle çiftçilerin amaç hiyerarşisinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 183-191.
- International Co-operative Alliance (ICA). 2015. Exploring the cooperative economy report 2013. http://euricse.eu/sites/euricse.eu/files/wcm2013_web_0.pdf Erişim: Eylül, 2015.
- Karthikeyan, M. 2013 Social statement approach to cooperative social performance assessment: A case of Lume Adama farmers cooperative union in Ethiopia. 4th EMES International Research Conference on Social Enterprise. EMES-SOCENT Conference Selected Papers. No. LG13-23.
- Kılıç, B. ve M., Bozoğlu. 2012. Samsun ilindeki tarımsal kalkınma kooperatifi ortaklarının kooperatifçilik ilkeleriyle ilgili bilinç düzeyleri. 10. Tarım Ekonomisi Kongresi (5-7 Eylül 2012, Konya) Bildirileri. s.1016-1024.
- Lewis, G. 2006. *The democracy principle: Farmer co-operatives in twentieth century Australia*. ISBN: 0-646-46587-2. Wamboin NSW, Australia.
- Miran, B. 2010. *Temel İstatistik*. ISBN:975-93088-0-0. s.142.
- Mülayim, Z., G. 2010. *Kooperatifçilik*. Yetkin Basımevi Yayınları. s. 505.
- Oladejo, M., O. 2013. Stakeholders perception of cooperative societies as a micro-credit delivery channel in the Nigerian financial sector reform Era. *IRMBR Journal*. Vol. 2 Issue.2. ISSN: 2306-9007. p. 457-469.
- Özdemir, G., Z., G., Mülayim ve İ., H., İnan. 1992. Türk tarımında girdi kullanımında kooperatiflerin payı. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 1(1): s. 1-11.
- Özudoğru, H. 2004. Köy-Koop. Kırklareli birliği'nin ekonomik analizi ve yöneticilerin kooperatif işletmelerinin başarısına etkilerinin değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Prakash, D. 2003. The principles of cooperation: A look at the ICA cooperative identity statement. *International Cooperative Alliance World Headquarters*. http://www.uwcc.wisc.edu/info/intl/daman_prin.pdf Erişim: Eylül, 2015.
- Serinkli, N. ve İ., H., İnan. 2011. Küreselleşme sürecinde tarım kooperatifleri ve küreselleşmenin tarım kooperatiflerine etkisi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*. 17 (2): s.19-27.
- Yercan, M.. 2007. Türkiye ve Avrupa Birliğinde tarımın örgütlenme deseni ve tarımsal kooperatifler. *Tarım Ekonomisi Dergisi*. 13(1): s. 19-29.
- Yüksel, Ş. E. 2006. *Kooperatiflerde örgüt kültürü*. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.